

BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHILARINING PROFESSIONAL TARJIMA KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Aytimova Mexriban Arislanbek qizi
Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti
tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqola bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining tarjimon sifatidagi professional tarjima kompetensiyalarini shakllantirishda amalga oshirish lozim bo'lgan faoliyatlar muhokamasiga bag'ishlanadi.

Kalit so'zlar: tarjimon, kasbiy kompetensiya, til, madaniyat, ta'lim, asliyat tili, tarjima tili, malaka, ko'nikma, mahorat.

KIRISH

Ma'lumki, jahonda globallashuv jarayonlari chuqurlashayotgan sharoitda tarjimonning kasbiy kompetensiyasini lingvistik hamda ekstralingvistik kompetensiyalar orqali shakllantirish va rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirdi. Ingliz tilidan o'zbek tiliga va o'zbek tilidan ingliz tiliga og'zaki va yozma tarjimonlarni tayyorlashda ushbu tillarning talaffuz me'yorlari, grammatik qurilishi va lug'at tarkibidaro'y berayotgan jarayonlar asosida tarjimon asliyat va tarjima tillarini mukammal egallashi bilan birgatarjimaning xalqaro standartlari, dasturlari, asliyat va tarjima tili madaniyati, mentaliteti, fan va texnologiyaning so'nggi yutuqlari, tarjimonlik faoliyatidatarjimonlarning kasbiy vazifalari va soha borasidagi innovatsion g'oyalarni chuqur o'rganish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Tarjimaga nutq faoliyatining turi sifatida uning o'ziga xos xususiyatlaridankelib chiqib, tarjimonlik faoliyat predmetiga alohida talablar qo'yiladiki, bular uning kasbiy mahorati va qobiliyatiga, shaxsiy fazilatlari va dunyoqarashi kabilarni o'z ichiga oladi. Bular orasida tarjimonning professional nuqtai nazardan bajaradigan vazifalarni e'tirof etish maqsadga muvofiqdir.

R.K.Minyar-Beloruhevning fikriga ko'ra, tarjima faoliyatining asosiy vazifasi kommunikativ vazifadir. U uch komponentni o'z ichiga olgan bo'lib, ular: metalingvistik funksiya; kumulyativ funksiya va tuzatish funksiyalaridir [1].

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Metal til funksiyasi tarjimonning badiiy asarlarni tarjima qilishda izohlar yoki tavsiflar berishda qo'llanadi. Kumulyativ funksiya esa til, madaniyatni til saqlovchisi funksiyani bajaradi. Tarjima boshqa bir madaniyatni boshqa madaniyat vakillariga yetkazish orqali madaniy qadriyatlarni asrab-avaylash vositasi hisoblanadi

vashu ma'noda ham kumulyativ vazifani bajaradi. Tuzatish funksiyasi orqali tarjimon matnga tuzatishlar kiritadi. Tarjima asl nusxadagi xatolikniko'rganda (o'zining yetarli ko'nikmasi orqali) vaziyatga qarab, tarjimon turli qarorlar qabul qilishi mumkin:

a) tarjimada asl nusxadagi xatolarni saqlaydi, lekin, ularni izohlarda (tarjima matnida) ko'rsatadi;

b) asl matn muallifining roziligi bilan asl nusxani tarjima qilishdagi xatolarni tuzatadi;

d) asl matn muallifi bilan oldindan maslahatlashmasdan asliyat matni tarjimasidagi xatolarni tuzatish;

e) tarjima xatolari o'zgarmasdan saqlanadi.

Shuningdek, R.K.Minyar-Beloruhev ma'naviy funksiyani ham ajratibko'rsatadi. Bu tarjimon nutq asarining dunyoqarashi va so'zlarning leksik fonini hisobga olish qobiliyatini bildiradi [2].

Tillararo muloqot shartlariga qarab, tarjimonning bir qator vazifalarini ajratish mumkin [3]:

- matnni aniqlash holatiga qarab filtrlash va moslashtirish funksiyasi. Bu haddan tashqari omillar mavjud bo'lgan holatda amalga oshiriladi. Masalan, asliyat matnidagi madaniy konnotatsiyaga ega matnning mazmunini va hissiy bo'yoqdorli o'zgartirishni o'z vaqtida oladi;

- inson funktsiya noodatiy sharoitda boshqa madaniyat vakili bilan ishlashni o'z ichiga oladi;

- himoya funksiyasi tarjima tili vakillari uchun begona bo'lgan muhitdan ta'sir o'tkazishning zaiflashishini ta'minlaydi;

Y.R.Porshenovaning so'zlariga ko'ra, tarjima faoliyatining global funksiyasi: [4]

- bu madaniyatlararo muloqot (tillararo va madaniyatlararo kommunikativ) funktsiya. U murakkab tarkibga ega va quyidagi funktsiyalarni o'z ichiga oladi:

1. Axborot-tahlil funktsiyasi madaniyatlararo muloqotning axborot asosini ta'minlaydi.

2. Germenevtik funktsiya idrok qilingan matnning ma'nosini tushunishni ta'minlaydi. Bu funktsiya quyidagi operatsiyalarni o'z ichiga oladi: semantik talqin, rasmiy va semantik ma'lumotlarni aniqlash, lingvistik talqin, metalingvistik talqin, ijtimoiy -madaniy talqin, sotsiopsixologik talqin, ijtimoiy-etnik talqin.

3. Nutqni bashorat qilish funktsiyasi kommunikantlarning nutq xatti - harakatlarini bashorat qilishga qaratilgan bo'ladi.

4. Madaniyatlararo vositachilik funktsiyasi so'zning maqsadli bo'lishini amalga oshiradi va quyidagi operatsiyalarni o'z ichiga oladi: qiyoslovchi va moslashtiruvchi.

5. Konstruktiv konvertatsiyafunktsiyasi tarjima matnini yaratishni ta'minlaydi. U quyidagi operatsiyalarni o'z ichiga oladi: lingvistik, lingvistik ijodkorlik, transformatsion, tipologik.

6. Tashkiliy-moslashuv funksiyasi tashkilotni va mehnat sharoitlariga moslashishni ta'minlaydi va quyidagi operatsiyalarni o'z ichiga oladi: uslubiy, leksikografik, texnologik.

7. Shaxslararo muloqot funksiyasi professional muloqot va ishbilarmonlik muhitini yaratishga yordam beradi.

8. Nazorat funksiyasi faoliyat natijalari samaradorligini nazorat qilishni ta'minlaydi.

9. Kumulyativ funktsiya milliy madaniyatning kelib chiqishini saqlaydigan tarjimalarni yaratishni amalga oshiradi.

Tarjimonning kasbiy kompetensiyasining tarkibiy qismlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

➤ kommunikativ kompetensiya individning umumiy kompetensiyasi unsurlari bilan o'zaro bog'liq bo'lgan va individ uchun nutq faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirish imkonini beruvchi lingvistik, sotsiolingvistik va pragmatik kompetensiyalar kompleks sifatida belgilanishi mumkin;

➤ til kompetensiyasi – bu til birliklari funksiyasining tizimli qoidalarini bilishgina emas, balki nutq malakasi darajasida til materialini bilish, ya'ni muayyan mazmuni ifodalovchi gaplarni to'g'ri tuzish;

➤ tarjimonlik kompetensiyasi

➤ barcha holatlarda ham emas, balki muayyan mavzudagi, aniq bir stilistik janrdagi matnlarni tarjima qilishdagi bilim, malaka va ko'nikma, tarjimonga maqbul bo'lgan tarjima usullarini pragmatik komponenti sifatida tavsiflash mumkin;

➤ texnik (yoki texnologik) kompetensiya – tarjima jarayonida uchraydigan tipik – texnik qiyinchiliklarni bartaraf etishga hamda turli hil vazifalarni bajarishga ko'maklashuvchi tarjimaning asosiy malakalari kiradi;

➤ shaxsiy kompetensiya – ixtisoslik bo'yicha matnlar professional tarjimonlar guruhi qadriy orientatsiyasi va mentalitetiga kirib borish, ixtisoslik bo'yicha matnlar tarjimasida kasbiy sha'n va qadr qoidalariga rioya qilish, tarjima qilinayotgan axborot/ma'lumotning aniqligi va adekvatligi uchun javobgarlik, mukammallik va mustaqil o'qishga tayyorlik, nostandart kasbiy vaziyatlarga moslashish qobiliyati, fikrlash: amaliy, reproduktiv, produktiv, mantiqiy, tahliliy-mantiqiy, intuitiv, keng ilmiy va madaniy dunyoqarash, o'z xotirasi manbalarini safarbar etish qobiliyati, o'z fikrini to'g'ri taqsimlash qobiliyati, xushmuomalalik, fikrni bir joyga jamlash, kuzatuvchanlik, shaxsiy tanqid, takt, kamtarinlik va jismoniy bardoshlilik.

XULOSA VA MUNOZARA

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, oliy ta'limning tarjimon- mutaxassislarida umummadaniy va kasbiy kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirish tarjima faoliyati bilan bog'liq nazariy, professional va amaliy bilimlar fondini tarjimaga o'qitish jarayonida yaratish va tarjimani bajarish jarayonida ulardan foydalanish

qobiliyatini ko'rsatadi. Tarjima ta'limi jarayonidashakllantirilishi va rivojlantirilishida lingvistik, pragmatik, sotsiolingvistik, ijtimoiy, diskursiv, strategik, ijtimoiy-madaniy, texnologik, shaxsiy, predmet bo'yicha kompetensiyalarning mazmuni, o'ziga xos jihatlari va ularni yuzaga chiqaradigan qobiliyat turlarini bir-biridan farqlanib tizimlashtirish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Minyar-Beloruhev R.K. Tarjima va talqinning umumiy nazariyasi.- M.: Voenizdat, 2010. - 237 b.
2. Minyar-Beloruhev R.K. Og'zaki tarjima uchun qo'llanma. (Yozuvlar ketma-ket tarjimada). -M.: Oliy maktab, 2019. - 190 b.
3. Pogorelov E.V. Og'zaki tarjima kursini qurish tajribasi // Ilmiy maqolalar to'plami: nashr. 203 Ingliz tili tarjimasini o'qitish muammolari, MSPIIA, - M.: 2012. - B. 103-111.
4. Porshneva E.R. Tarjimonning asosiy lingvistik tayyorgarligi: Monografiya. - Nijniy Novgorod: nomidagi UNN nashriyoti. N.I.Lobachevskiy, 2012. - 148 b.
5. Sladkovskaya E.N. Og'zaki tarjimada matnlarni tahlil qilish usullarini ishlab chiqish to'g'risida // Ilmiy ishlar to'plami: nashr. 203 Ingliz tili tarjimasini o'qitish muammolari, MSPIIA, - M.: 2012. - B.111-117.
6. To'xtasinov I.M. Tarjimon tayorlashda kasbiy kompetensiyalarini ekvivalentlik hodisasi asosida rivojlantirish. Ped. muxlis. doktorlik dissertatsiyasi. mavhum - Toshkent: 2018. -66 b.